

דף ז

'שלחה להם אסתר לחכמים: כתבוני לדורות. שלחו לה הלא כתבתי לך שלישים – שלישים ולא רבעים'. רש"י פירש: בשלשה מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק, ולא יותר. והריטב"א הקשה על כך, מה ענין עמלק למקרא זה. ולכך פירש כי שלמה אמר שכתב שלשה ספרים ולא היה אפשר לו לכתוב יותר [וכן דרשו במדרש פסוק זה על שיר השירים קהלת ומשלי], וכיון שהוא לא היה יכול להוסיף על כתבי הקודש היאך נכתוב אנו ספר שלך.

נראה גם שאין רחוק מלפרש שבתחילה לא רצו לכתבה אף בלא לעשותה ככתבי הקודש, וזהו שהביאו 'שלישים' כלומר תורה נביאים וכתובים (כד"ל) ולא רבעים, שאין להוסיף ספרים נוספים, עד שמצאו לו סמך בתורה וצרפיה לכתבי הקודש. ע"ע בספר וצוה הכהן; אמרי פינחס.

'... כתנאי... ולא נאמרה לכתוב'. פירוש, לדעה זו לא נאמרה ברוח הקדש לכתוב, להיותה ככתבי הקודש, אבל מדרבנן לדברי הכל ניתנה לכתוב כספר [עם הלכות מסוימות בכתיבתה; תפירה בגידין, שרטוטו וכד'], מה שאין כן בנס חנוכה ובשאר נסים, לא עשו להם מגילה (עפ"י תוס' וריטב"א). וטעם הדבר, לפי שמצאו חכמים אסמכתא בכתוב הזה כתב זאת זכרון בספר, שיש להנציח המלחמה עם עמלק ולכתבה לדורות לזכרון, וכיון שראו חכמים שרצון התורה לכתוב זכר מלחמת עמלק, הרחיבו הדבר לשאר מלחמות עמלק, משא"כ בשאר נסים ומאורעות, לא מצאו בתורה ענין לכתבם (עפ"י עלה יונה עמ' קג – בבאור סוגי אסמכתאות שמצאו חכמים דין בתורה והרחיבוהו).

'הוא אמינא מלתא דעדיפא מכולהו שנאמר קימו וקבלו – קיימו למעלה מה שקיבלו למטה' – ומנין יודעים אנו, אלמלא שנאמרה ברוח הקדש (ריטב"א).

'אטמא' – ירך.

(ע"ב) 'קיימת בנו... ומתנות לאביונים'. כן היתה הגירסה אצל כמה מהראשונים [ונראה בריטב"א שכך היתה הגירסה: 'שדר ליה לרבי אושעיא... אמר ליה קיימת בנו ומתנות לאביונים, הדר שדר ליה עגלא תילתאה ותלת גרבי יין]. ופירשו, מפני שנראה בעיניו מתנה מועטת כדרכי העניים, אמר לו שאינה מתנה לאדם כמוהו ולא יצא ידי חובת משלוח מנות איש לרעהו (עפ"י ריטב"א ותורי"ד).

'שיתין פלוגי' – שישים חצאים.

'אמר רבא: מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסוב, קם רבה שחטיה לרבי זירא'. כתב רבנו אפרים ז"ל (מובא בהמאור ובר"ן ובמאירי): מאותו מעשה נדחתה מימרא דרבא ואין הלכה כמותו, ואין טוב לעשות כן. לכך סידר בעל התלמוד המעשה לאחר אותה מימרא של רבא, כדי לדחות דבריו מהלכה (ב"ח או"ח תרצה). והנה לקט מועט מדברי חכמים ראשונים ואחרונים בענין זה: 'כתוב בארחות חיים: חייב איניש לבסומי בפוריא – לא שישתכר, שהשכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים וכמה עבירות זולתן, אך שישתה יותר מלימודו מעט' (מובא בבית יוסף תרצה).

וזו לשון המאירי (מובא בבאה"ל תרצה, ב): 'חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר, ומ"מ אין אנו מצוין להשתכר ולהפחית עצמינו מתוך השמחה, שלא נצטוינו על שמחה של הוללות ושל שטות אלא בשמחה של תענוג שיגיע מתוכה לאהבת הש"י והודאה על הנסים שעשה לנו...!'

ובאליה רבה: 'האיך יחייבו חז"ל מה שנוזכר בתורה ובנביאים בכמה מקומות השיכרות למכשול גדול? וי"ל מפני שכל הנסים שנעשו לישראל בימי אחשורוש היו ע"י משתה, כי בתחילה נטרדה ושתי ע"י משתה ובאה אסתר, וכן ענין המן ומפלתו היה ע"י משתה, ולכן חייבו חכמים להשתכר עד כדי שיהא נזכר הנס הגדול בשתיית היין. ומ"מ כל זה למצוה ולא לעכב' (מובא בבאה"ל שם).
'אמנם היודע בעצמו שיזלזל או במצוה מן המצוות בנטילת ידים וברכה וברכת המזון או שלא יתפלל מנחה או מעריב או שינהוג קלות ראש – מוטב שלא ישתכר וכל מעשיו יהיו לשם שמים' (חיי אדם, מובא שם).

'שמעתי שאמ"ה (= אבי מורי הרב. הוא החכם-צבי) ז"ל שהוא היה נוהג בבחירתו לקיים מצוה זו כמאמרה, שאין הדבר יוצא מידי פשוטו בענין המעשה וצפון בו סוד גנוז ליודעי חן...
אך החלוש שמזיק לו השכרות פשיטא שאינו מחויב בכך. גם לא המשתטה ביינו ואין בו מדעת קוננו, ורבה דשחטיה לר"ז שאני דרב גובריה שהיה יכול להחיותו... ועל זה נאמר אחד המרבה ואחד הממעטי בלבד שיכוין לבו לשמים' (סידור בית יעקב).

'קם רבה שחטיה לרבי זירא'. כתב מהרש"א ז"ל: 'דבר תמוה הוא לפרשו כפשטיה. ונראה דר"ל כעין שחטיה, דאגבריה חמרא וכפייה לשתות יותר מדאי עד שחלה ונטה למות. ולכך נקטיה בלשון שחטיה דשתיית היין נקרא על שם הגרון, מקום שחטיה... וקאמרי דהתפלל עליו שלא ימות מחולי זה עד שנתרפא וחי. ומצינו במקרא ובתלמוד לשון חי מלשון רפואה.'

וכבר פירש המאירי 'שחטיה' – מלשון שחטיה, כלומר שמיעכו. ו'אחיה' מלשון 'החלימני והחיני'. ובשם הרבי מלובלין: יש צדיקים שעובדים משמחה ויש שעובדים מיראה ובמרירות. ואין רשאי להסיר הצדיק מדרך עבודתו, כי אין טוב לעולם בכך, כמו שאיתא ברבי (ע' נדרים נ): פעם אחת שמח ובאו יסורים לעולם. ובפורים היה רבה שמח מאד ושחטו לרבי זירא, הכוונה שהיה מבטלו ומסירו מדרכו הנעצב כדי לעבוד בשמחה כדרכו, ובאו יסורים לעולם. ובעו רחמי על העולם ואיתסי (תורת יצחק – פורים).

דרכו של רבי זירא בריבוי תעניות וכד', כידוע בספרים – ע' בשו"ת חות יאיר קנב, ובמצוין ביוסף דעת ע"ז טז:
וכבר רמזו ש'רבה' הוא מלשון גדלות, כלומר דרך של התפשטות והרחבה. ור' זירא (= זעירא) מלשון צמצום והתקטנות.

עוד בענין 'קם רבה... – ע' הליכות שלמה פורים פרק יט הערה 77.

'מאי טעמא לא אתו רבנן, דלמא טרידי בסעודת פורים...' –

'שמעינן דשרי להרבות בסעודת פורים ושלא לבא לבית המדרש מחמת טירדא דסעודתא, דכיון דעסוק במצוה להרבות בסעודת פורים פטור ממצות תלמוד תורה בבית המדרש' (ב"ח או"ח תרצה).

'אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד'. ישנם דינים מדרבנן שיש בהם חילוק בין יום טוב לשבת [אם משום שהקלו לצורך שמחת יום טוב, או משום חומר איסור מיתה וכתר בשבת החמירו בה יותר, ויש שהחמירו ביו"ט יותר כדי שלא יזלזלו בו. ע' ביצה ב ו כ כב לא-לב-לו-שבת קלד], אבל במשנתנו מדובר רק כלפי דיני מלאכה דאורייתא (עפ"י תוס' ביצה לו. וערשב"א כאן שהקשה על תירוץ זה וכתב 'תנא ושייר' חזר והקשה. וע' תורי"ד מהדו"ק ותנינא. וע"ע בהרחבה בספר אמת ליעקב).

א. מכך שדייקו בגמרא לענין מכשירי אוכל נפש זה וזה שוים, משמע שאסורים מדאורייתא. וכפשט הסוגיא בביצה כח: ב. אף אם נאמר שאין איסור שביתת בהמה ביום טוב מדאורייתא, י"ל שלא דיבר התנא אלא בעשיית מלאכות ממש.

*

'תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו – שתי מנות לאיש אחד. ומתנות לאביונים – שתי מתנות לשני בני אדם.'

החילוק שבין משלוח מנות ובין מתנות לאביונים הוא, כי מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה שתי תקנות אלו אחר הנס, כי שושן הבירה היתה בעילם המדינה, ואמרו (בפסחים פז). עילם זכתה ללמוד ולא זכתה ללמוד, והוא לפי ששורש מלכות פרס ואופיה של אומה זו היא מידת צרות עין (כמו שנתבאר במק"א), ועל כן לא זכתה ללמוד. אכן כאשר חקרו אנכ"ג על זאת הגזירה מהיכן צמחה בשרשה, ועמדו על אמיתת הדבר שהיא משורש צרות עין, ומיד כשנתגלה להם הדבר לאמיתו היתה הישועה ונתבטלה הגזרה, לכן תקנו אחר כך שתי מצוות אלו אשר שרשם הוא טובת עין. והמצוה נחלקת לשתיים; משלוח מנות איש לרעהו היינו לאנשים צדיקים וכשרים, שתי מתנות – שתפשט בטובת עין ליתן בשתי ידיך, אבל לעניים ואביונים שמחויב ליתן לכל הפושט יד ובכללם נמצא מדרגות שונים – לזה מתנה אחת, היינו מצד החיוב בלי התפשטות... וכן עיקר כל צמיחת גזרות רעות שלא יבואו על ישראל, שרשם אינו אלא מהחסרון שיש בלבם כעת, ואם נוכל לבוא על שרשה אז תוכל להתבטל תיכף. וזה סוד 'ועשו סייג לתורה' – שעל כל דבר שיאונה לנגדך, תעמוד על שורשו ותעשה תיכף סייג לזה ויתבטל (מי השלוח לקוטי הש"ס).

*

'מיחויב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי' –

הדעת היא מתוכת תמיד בין שני הקצוות; שצריך תמיד לשקול כל דבר בדעתו, אם הוא מבחינת סטרא אחרא הנקרא 'המן' ולהימנע מלעשותו, או מסטרא דקדושה הנקרא 'מרדכי' והוא ברוך. ובפורים צריך לבסומי עד שתסתלק הדעת המתוכת. ענין נוסף; שתי דרכים הן בעבודת השי"ת; אחת להשגיח האדם על מידות רעות שבו ולשבך ועי"כ יבוא לדבקות ו'מאן דקטל לחויה יהבין ליה צלותא', היינו דבקות. דרך זו נקראת 'ארור המן'. והשניה להתבונן תמיד בגדלות הבורא ולטרוח לבוא לדבקות, וממילא יבוטל הרע. וזה נקרא 'ברוך מרדכי'. וצריך תמיד דעת אמת אם להלוך בדרך הראשונה או השניה, כי עיקר דרכנו בדרך הראשונה רק לפעמים צריך לתפוס הדרך השניה, כי ההתעצמות שאדם מתעצם ועוסק במדה רעה כדי לנצחה תוכל להזיק לו לפעמים, כדאיתא באור החיים (וכן אמר הרב שאסור לתקוע עצמו יותר מדי לצאת מגיאות, כי יוכל להזיקו, וכיו"ב), ואז צריך להתבונן ולהחזיק בדרך השניה. וצריך דעת לזה. ובפורים צריך לבסומי עד דלא ידע להכריע בין שתי הדרכים הללו, שנסתלקה הדעת (עפ"י אמרי פינחס).

'... ובפורים חייב לבסומי, דמשנכנס יין יצא סוד שהוא היפך כח ההעלמה, ועל כן הוא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. וידוע מטעם האריז"ל שהוא לאותו הניצוצין קדישין יעו"ש, והיינו דעל ידי השכרות מתגלה הנעלם אלא שהוא בלא דעת ובשכרות. וזהו ענין רוח רעה

דשאלו שהוא גם כן הסרת דעת, לפי שחשב לגלות ההעלם שלו, ודבר זה אי אפשר רק בלא דעת).

וזהו בירור הדמיונות דבני ישראל שהם גם כן עיקרן רק בהעלם, ואצל השיכור כל מה שהוא בדמיונו יוצא בגילוי, ועל כן אמרו בעירובין (סה): דאדם ניכר בכוסו. ובפורים הכל מודים דבעינין לכם, וכל מה שחושב לגרמיה הוא גם כן לשם שמים. ועל כן גם כל הדמיונות שהם רק מה שהמחשבה שקועה במה שהוא לגרמיה, אז הוא ההכרה בכוסו דהכל לשם שמים, ואפילו אם הוא עד דלא ידע בו, מכל מקום אז הוא התגלות מעמקי הלב שאפילו אומר על ימין שהוא שמאל מ"מ נקודת הלב דבוק בהש"י (מתוך מחשבות חרוץ סוס"י ה עמ' 23. ע"ע כע"ז בסידור עולת ראייה).

טעמים וענינים נוספים, ע' במהרש"א; מי השלוח לקוטי הש"ס; אהב ישראל (לפורים, עמ' קלב ד"ה ועפ"ז); לקט שיחות מוסר לגרא"י שר ח"ב עמ' קעד ואילך; אור גדליהו פורים ה.

*

'אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד' –

'מה מתוק לחיך אמרי פה קדוש החסיד הקדוש מוה"ר זושא נ"י שאמר מה שכתבו חז"ל במשנה אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד. ודקדק דתיבת 'בלבד' למה לי, דהוי סגי לומר אלא אוכל נפש – ואמר דחז"ל כוונו לדברי הוזה"ק (ח"ב פה): תא חזי מה בין שבתא לשאר זמנין וחגיגין, דאילו בשאר זמנין וחגיגין אי איהו בלחודיה חדי ולא יהיב לאחרי עליה כתיב זוריתי פרש על פניכם פרש חגיכם אבל בשבתא בו' אבל 'שבתכם' לא כתיב. וזהו אומרם 'אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד' – שיאכל לבדו בלי העני, דבשבת שרי וביו"ט אסור ועונשיה סגי אי לא יהיב לאחרי למחודי' (תורת הרבי ר' זושא' קיט; דברי צדיקים, בסופו).

דף ח

'אין בין המודר הנאה מחבירו למודר ממנו מאכל אלא דריסת הרגל וכלים שאין עושין בהן אוכל נפש'. בנדרים (לג. ע"ש) פרש רבא 'מודר מאכל' – באומר הנאה המביאה לידי מאכל עלי, הלכך אסור בכל הנאה שות פרוטה מאחר שאפשר לקנות בדמיה מאכל, אבל אם נדר ממאכל חברו לא נאסר אלא באכילה.

'הא לא קפדי אינשי'. רבנו תם פירש בדריסת הרגל בבקעה שאנשים אינם מקפידים בדבר. והרמב"ן (וע' גם ברבנו חננאל ובריטב"א) מפרש אפילו בחצר אין אדם מקפיד על העברה בעלמא, אם אינו מתעכב ושוהה שם (מובא בר"ן נדרים לג).

ורש"י במשנתנו פירש 'ליכנס לביתו'. ואולי לדעתו כל הנאה שאין אנשים דורשים ממון עבורה, בכלל 'לא קפדי' היא ובה נחלקו רבי אליעזר ורבנן. וצ"ב.

זנרצה לו לכפר עליו. רבי שמעון אומר: את שעליו חייב באחריותו ואת שאינו עליו אינו חייב